

КАРЕЛ ЧАПЕК (Чехия)

Айгарли ф о ж и а ҳам эмас. Тонгги соат тўртда Жигной кўчасида катта тезликда келаётган машина сархуш кампирни уриб юборган ва яширин- ган. Ёш полиция нозири Мейзликка ана шу жиноятни очиш топширил- ган эди. Биласиз, ёш нозирлар ишга ўта масъулият билан ёндашадилар.

– Хў- ўш, – Мейзлик 141 рақам- ли миршабга юзланди. – Демак, сиз ўзингиздан 300 метрча нарида шид- дат билан қочаётган машинани кўр- дингиз, ерда кампирнинг пажмурда гавдаси ётарди. Сиз энг аввал нима қилдингиз?

– Энг аввал жабрланувчининг ёни- га югуриб бордим, – гап бошлади мир- шаб. – Унга биринчи тиббий ёрдам...

– Энг аввал машинанинг рақами- ни кўриш керак эди, – унинг гапи- ни шарт кесди Мейзлик. – Кампир ўлса ўлиб кетавермайдими? Кейин кўрсатаверардингиз ўша ёрдамни... Шахсан, мен шундай йўл тутган бўлардим, – деди у қалам билан бош қашиб. – Демак, машина рақамини эслаб қололмадингиз. Бошқа бирор белги ёдингиздадир?

– Менимча, – ишончсизлик билан мингирлади миршаб. – Машина жуда тўқ рангли эди. Кўк бўлиб кўк эмас. Тўқ қизил ҳам эмасди. Пуркагичдан қуюқ тутун чиқиб турувди. Ҳеч нар- сани кўролмадим.

– Ё раббий, – зорланди Мейзлик. – Энди машинани қандай топаман? Бир камим «кампирни сиз туртиб кетмадингизми?» дея ҳайдовчи- ма- ҳайдовчи югуриб юришим қолув- ди. А, айтинг, биродари азиз, шунақа қилайми энди?

Миршаб итоаткорлик ва мискин- лик билан елка қисди:

– Ижозатингиз билан.. мен яна бир гувоҳни қайд қилиб қўйган- ман. Лекин уям тайинли бирор нарсани билмайди. Нариги хонада ўтирибди.

– Олиб киринг, – тундлик билан буюрди Мейзлик ва протокол қоғо- зига кўз тикди. – Насабингиз, турар- жойингиз, – қуруқ оҳангда гувоҳни сўроққа тутди кейин.

– Кралик Ян, механика куллиёти талабаси, – бурро- бурро жавоб қай- тарди йигит.

– Сиз тонгги соат тўртда номаъ- лум машина Божена Махачковани уриб кетганини ўз кўзингиз билан кўрдингизми?

– Ҳа, шуни айтишим мумкинки, бу ерда айб юз ф оиз ҳайдовчида. Ўзин- гиз ўйланг, кўча деярли бўм- бўш эди. Орқасида бирор машина ҳам йўқ эди. Кампирни четлаб ўтса, ҳатто, кескин тормоз берса ҳам бўларди. – Сиз воқеа жойидан узоқдами- дингиз?

– Ўн қадамча берирокда эдим. Мен ўз шеригимни... қаҳвахонадан олиб чиқиб, уйига кузатмоқчи эдим. Жигной кўчасидан ўтаётиб...

- Шеригингиз ким эди, – яна гап- ни бўлди нозир.
 - Шоир Ярослав Нерад, – содда- ларча жавоб қайтарди гувоҳ, – Аммо, ундан бирор гап олишингизга кўзим етмайди.
 - Нима учун?
 - Нима учунки.. у ғирт шоир- да! Нуқул хаёл суриб юради. Ўша машъ- ум ҳодисани кўриши билан ҳатто йиғлаб юборди ва уйига чошиб кет- ди.. Хуллас, биз Житной кўчаси бўй- лаб кетаётганимизда орқадан яшин тезлигида келаётган машина охирги тезликда...
 - Машинанинг рақами?
 - Узр, эътибор бермабман. Мен ф ақат унинг юқори тезлигини кўриб ўзимча айтдимки, ҳозир...
 - Қанақа машина эди? – одатича чўрт кесди Мейзлик.
 - Ички ёнув двигатели бор эди, – эслашга тиришди талаба. – Аммо, ру- суми эсимда қолмабди.
 - Кузовнинг ранги қанақа эди? Машинада ким кетаётганди? Усти очиқмиди?
 - Билмадим, – елка қисди гувоҳ, – Ранги қора эди- ёв. Умуман олганда, эътибор бермабман. Чунки воқеа юз берган заҳоти ғазабим қайнади, ше- ригимга қараб айтдимки, «Одамлар- нинг аблахлигини қаранг, уришга урдинг, энди лоақал, тўхтаб ёрдам кўрсат».
 - Ҳмм, – норозилик билан аф тини буришгирди Мейзлик. – Бундан ға- забланганингиз яхши. Аммо, рақам- ни эслаб қолганингизда янада яхши бўларди. Одамларга ҳайронсан. Хулоса чиқаришга уста булар. Аммо, эътибор масаласида... Майли, жаноб Қралик, сизни ортиқча ушлаб туролмайман.
- Бир соат ўтиб, 141- рақамли мир- шаб шоир Ярослав Нераднинг эши- гини чертиб турарди.
- Уйда, ухлаб ётибди, – дея жавоб қайтарди уй бекаси.
- Ҳозиргина уйғонгани билиниб турган шоир мудроқ кўзларини ишқалаб, миршабга хавотир билан тикилди: унинг миясида «нима гу- ноҳ қилдим экан» деган ваҳимали ўй айланарди.
- Миршаб уни нима учун чақариш- ганини бир амаллаб тушунгирди.
- Албатта боришим шартми? – қўрқа- писа савол ташлади шоир. – Бари бир ҳеч нарса эсимда қолгани йўқ. Мен бир шоир одам бўлсам. Ке- часи озроқ...
 - ...Тортгансиз, биламан, унинг чала гапини илиб кетди миршаб. – Сизга ўхшаган шоирларнинг кўпини таний- ман. Ичмаса илҳоми келмайди. Дарров кийиниб чиқинг, кутиб тураман. Йўл- йўлакай улар қовоқхоналар, боғ- роғлар, ўт- ўланлар, қумурсқалар ҳақида гаплашиб боришди. Аммо, сиёсатга тил

теккизишмади. Улар полиция идорасига келгунча анча чиқишиб ҳам қолдилар.

– Шоир Ярослав Нерад ўзлари- ми? – сўради Мейзлик. – Сиз номаъ- лум автомобил Божена Махачковани қандай уриб кетганини кўргансиз.

– Ҳа, – хўрсинди шоир бошини қуйи солиб.

– Балки, сиз айтарсиз қанақа ма- шина эканини? Очиқмиди, ёпиқми- ди? Ранги қанақа эди? Ичида нечта одам бори- ди? Рақами қанақа эди? Шоир эслашга тиришди:

– Билмайман, – деди бўшашиб, – эътибор бермабман.

– Ҳеч бўлмаса, эсингизда қолган май- да- чуйда гаплар бўлсаям айтаверинг.

– Айтдим- ку, умуман, майда- чуй- даларга эътибор қаратмайман.

– Нимага эътибор қаратасиз, ўзи? Эсингизда нима қолган? – истехзо билан сўради нозир.

– Хуллас, умумий кайф ият, – мавҳум товущда сўз қотди шоир. – Анув, биласиз- ку, ўша уз- ун кўча... тонг отиб келяпти... Ва ерда аёл ки- шининг гавдаси ётибди... Тўхтанг! – шоир бирдан сапчиб тушди. – Ахир мен бу ҳақда уйга келиб шеър ҳам ёзганман- ку.

У киссаларини кавлашпира бош- лади. Аллақандай ҳисоб варағи, букланган, эзғиланган, ғижимланган қоғозларни чиқариб, қарай бошлади.

– Бумас, буяммас. Мана бу... йўқ... А, мана, топдим, – у шундай дея эски конвертнинг орқа тараф ига бигил- ган қинғиртоб ёзувларга мамнун кўз ташлади.

– Қани, бир кўрайлик- чи, – менси- майгина қўл узатди Мейзлик.

– Тўғриси, бундан ҳам яхши шеър- ларим кўп. Йўқ, сиз бари бир тушун- майсиз, истасангиз ўзим ўқиб бе- раман. – У кўзларини чала юмганча қироат билан шеър ўқишга тугинди.

Саф тортган кулбалар боқар нигорон, Тонг наф ис торини чертарди унсиз. Малак сочин ёяр, Сингапур томон, Сиз учқур тулпорда учиб ўтдингиз.

Тўзон ичра тиграр аф тода чечак, Қатъият, эҳтирос, ва эрқдан холи, Оққуш, оқ сийналар, ноғора, чўпак, О, сиз қабоҳатнинг қаттол тимсоли!

– Бўлди, шу, – деди шоир виқор билан.

– Кечирасиз- у, ҳеч балони тушун- мадим, – ажабланди Мейзлик. – Ўзи бу шеърингиз нима ҳақда?

– Нимасига тушунмайсиз? Ўша нохуш воқеа ҳақида- да! Ростданам тушунмадингизми?

– Унчаликмас, – норозилик билан бош чайқади нозир. – Мен бу шеър- ингизда

«Июлнинг 25-чисида, эрталаб соат тўртда, фалон рақамли фалон рангли машина маст ҳолат- да кетаётган Божена Махачковани туртиб кетди, жабрланувчи фалон шиф охонага олиб кетилди, унинг аҳволи жуда оғир» деганга ўхшаш гапларни учратмадим. Ахир бунинг нимаси шеър?

– Сиз шунчаки ташқи фактларни, қуруқ воқеликни назарда тутяпсиз, – бурнининг учини қапиди шоир. – Шеърят бу қалб эҳтиёжи, ботиний ҳақиқат демак. Шеърят бу шоир ички дунёсининг ёрқин лавҳалари. Бу ўқувчи қалбига кириб бориши мум- кин бўлган манзаралар ва оҳанглар уйғунлиги, тушундингизми, – бўйил- гудек бўлиб тушунтирарди шоир.

– Унда айтинг- чи... – Мейзлик ҳам бир оз қизишиб кетди. – Илтимос, ўша варағингизни беринг. Мана, сиз айг- япсиз, «Саф тортган кулбалар боқар нигорон». Бу нима деганингиз?

– Нимасига тушунмайсиз? Бу ўша – Житной кўчаси. Икки тараф ида қа- тор уйлар саф тортган.

– Бўпти, майли, энди бу ёнига қа- ранг, «Тонг наф ис созини чертарди». Тонг, нима созандами сизга тор чер- тиб берса, мангикқа қаранг- а? Уям майли, «Малак сочин ёяр...»... қанақа малак, қанақа соч?!

– Сиз истиора, ташбеҳ деган нар- саларни тушунасизми? – тутаяиб кетди шоир. – Тонг отаётганига ишю- ра бу. – Тавба, сочи бор тонгни энди эшигишим. Майли, «Сингапур томон сиз учқур тулпорда учиб ўтдингиз». Ким учиб ўтди? Тулпор қаердан кеп қолди?

– Энди бу тулпор дегани машина! – Қанақа машина?

– Ўша... кампирни туртиб кетган машина.

– Тушунарли. Лекин, Сингапур де- ганингиз... Нега энди Аргентинамас, Жазоир эмас- да, айнан Сингапур?

Шоир мужмал қиёф ада бошини қийшайтирди:

– Билмадим, у ерда малайяликлар яшагани учун бўлса керак.

– Бу ўринда малайяларнинг нима дахли бор? А?

Шоир довдираб қолди.

– Машинанинг ранги житарранг эди, шекилли, – деди бир оз ўйлаб, – шу ўринда қанақадир житарранг ўхшатиш керак бўлган. Эсимга лоп этиб, Сингапур тушиб қолган бўлса нима қилай?

– Хўш, – деди Мейзлик. – Демак, машинанинг ранги житарранг бўл- ган демоқчимисиз? Бошқалар кўк, тўқ қизил, ҳатто, қора бўлганини ай- тишди.

– Мен рангларни яхши ажрата- ман, командир!

– «Тўзон ичра титрар аф тода че- чак», – шеърнинг давомини ўқишга тутинди

нозир. – Менимча, бу ерда шўрлик кампирни таъриф лагансиз? – Қанақа кампир, – ранжиди шоир. – Ҳеч замонда кампирни ҳам чечак- ка ўхшатадимми? Мен рудда ўтирган аёлни назарда тутганман.

– О- ҳо! Унда мана бу нимаси: «Оққуш, оқ сийналар, ноғора, чўпак». Сиз айтган «манзаралар уйғунлиги» шуми?

– Қани, кўрай- чи, – ўзининг шеъ- рига ишонқирамай бир қур кўз ташлаб олди.
– Ҳа, «Оққуш, Оқ сийна- лар, ноғора, чўпак». Хў- ўш! Бу нима дегани?

– Менам худди шунини билмоқчи- ман, мавлоно! – заҳарханда билан жилмайди нозир.

– Шошманг- да, – бир зум таф ак- кургачўмдишоир. – Буиф одаларўзи- ча пайдо бўлмагандир, менга улар ниманидир эслатяпти. Айтинг- чи, икки рақами оққушга, тўғрироғи унинг бўйнига ўхшайдими? Мана қа- ранг. – У шундай деб ёзиб кўрсатди.

– Қойил, – кўзларини ҳайратдан пирпиратганича хитоб этди нозир. – Унда анови «сийналар»ингиз.

– Бу уч рақамга ишора. Мана, қа- ранг, – шоир уч рақамини ёзди- да, ёнбошига ағдариб кўрсатди. – Қа- ранг нимага ўхшайди? Қўш ҳанда- лакнинг ўзгинаси эмасми?

– Энди ноғора ва чўпак қол- яптими? – ҳаяжонини яширолмайд қичқирди Мейзлик.

Нерад яна бир оз ўйлаб, қоғоз- га ноль ва бир рақамларини ёзди. Қоғозда 2301 рақамлари ҳосил бўл- ди. Мейзлик рақамларга ҳайрат би- лан тикиларкан, шоирга юзланди:

– Сиз машинанинг рақами айнан, 23-01 эканига ишонасизми?

– Рақам? – шоирнинг юзиди қа- диқ зухур этди. – Мен ҳеч қанақа рақам- пақамни билмайман. Лекин... шунга ўхшаш нарсаларга кўзим туш- ган бўлиши мумкин. Акс ҳолда мен бунақа деб ёзмаган бўлардим. Ле- кин ўхшатишлар зўр чиққан- а? Нима дейсиз?

Икки кун ўтиб, Мейзликнинг ўзи шоир Нераддани йўқлаб келди. Бу гал шоир уйғоқ эди. Унинг ёнида ал- лақандай чиройли қиз ҳам ўтирарди. Шоир нозирни ўтқазиб учун типир- чилаганча стул қидириб қолди.

– Мен ҳозир кетаман, – деди Мейз- лик уни хижолатдан чиқариш учун. – Бигга гапни айтиб қўйиб учун ки- рувдим. Машинанинг рақами чин- дан ҳам 23-01 экан.

– Қанақа машина? – парижонхо- тирлик билан сўради Нерад.

– «Оққуш, оқ сийналар, ноғора, чўпак...» – иқтибос келтирди нозир. – Сингапур борасида ҳам ҳақ бўлиб чиқдингиз. Машина жигарранг бўлиб чиқди.

Ҳайдовчиси ҳам аёл киши экан.

– Шунақами, – камтарона илжай- ди шоир. – Ана, ботиний ҳақиқат де- ганим шу бўлади. Хоҳласангиз, яна икки- учта зўр шеърим бор, ўқиб бер- раман. Эшитинг.– Бошқа саф ар, – жавоб беришга ошиқди полиция нозири. – Яна худ- ди шундай воқеа юз бериб қолса, шеърингизни албатта, эшигаман!